

ИЗСЛЕДВАНЕ НА АКТУАЛНИТЕ ТЕНДЕНЦИИ ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ

Доц. д-р Галина Чиприянова¹
Доц. д-р Венцислав Вечев
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова

Резюме

Счетоводната професия има ключово място в икономическия живот. Развитието на технологиите и дигитализацията на почти всяка сфера от обществено-икономическия живот не могат да заменят методологията, използвана от счетоводството за регистриране, измерване и анализ на стопанските операции и процеси и резултатите от тях. Динамичността на тези процеси в съчетание с динамиката и на нормативната уредба в областта на счетоводството поставят образователните институции пред предизвикателството да подготвят счетоводни специалисти, които да отговорят адекватно като съвкупност от знания и умения на съвременните изисквания на работодателите. Обект на изследване в настоящата разработка е образователният процес по счетоводство в специалност „Счетоводство и контрол“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“, – Свищов. Предмет на изследване е обучението на студентите в ОКС „магистър“ и ОКС „бакалавър“ съобразно изискванията на пазара на труда за заемане на различни счетоводни длъжности.

Основната цел е, на база проучване и анализ на процеса на обучение по счетоводство и изискванията на предприятията от различни сектори на икономиката към кандидатите за заемане на счетоводни длъжности да се очертаят проблемите и да се изведат възможни решения за повишаване на съответствието между обучението по счетоводство и съвременните изисквания на счетоводната практика.

Ключови думи: счетоводна професия, бакалавър, магистър, счетоводство.

JEL: M 41.

¹ Авторското участие в разработването на научната студия е следното: доц. д-р Галина Чиприянова – т. 1; доц. д-р Венцислав Вечев – увод, т. 2. и заключение; доц. д-р Галя Иванова-Кузманова – т. 3; гл. ас. д-р Радосвета Кръстева-Христова - т. 4.

INVESTIGATION OF CURRENT TRENDS OF THE ACCOUNTING PROFESSION

Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vechev, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Head assist. Prof. Radosveta Krasteva-Hristova, PhD

Abstract

The accounting profession has a key place in the economy of every country. The development of technologies and the digitalization of almost every sphere of socio-economic life cannot replace the methodology used by accounting for recording, measuring and analyzing business operations and processes and their results. The dynamism of these processes in combination with the dynamics and regulations in the field of accounting pose educational challenges to educational institutions to prepare accounting professionals who will adequately respond as a set of knowledge and skills to the modern requirements of employers. The object of research in the present study is the educational process in accounting in the specialty „Accounting and Control“ at the Academy of Economics „D. A. Tsenov“ - Svishtov. The subject of research is the training of students in Master's and Bachelor's degrees, according to the requirements of the labor market for various accounting positions.

The main goal is based on research and analysis of the process of training in accounting and the requirements of enterprises from different sectors of the economy to candidates for accounting positions to outline the problems and to bring possible solutions to increase the compliance between accounting training and modern requirements of accounting practice.

Keywords: accounting profession, bachelor, master, accounting training.

JEL: M 41.

Увод

Съвременните условия на обществено и икономическо развитие наложиха нови парадигми. Икономиката, основана на знанието, е била и ще бъде основен фактор, който очертава стратегиите за развитие в национален и международен план. Всичко това затвърди необходимостта

от образовано общество, което да е квалифицирана работна сила, способна да се включи адекватно в създаването на обществения продукт.

Проблематиката на счетоводната професия е сравнително ново поле за извършване на научни изследвания. Изследваните публикации на различни автори², работещи в тази област, акцентират предимно върху практическата страна на счетоводната професия. В настоящата публикация се прави опит за обвързване на обучението по счетоводство, от една страна, със съвременните изисквания на бизнеса, от друга.

Пред образователните институции стои отговорната задача да предложат качествен образователен продукт на обучаващите се в тях, с цел да могат да отговорят адекватно на потребностите на пазара на труда и икономиката като цяло и в същото време да намерят поле за успешна професионална реализация.

Счетоводството доказва своята непреходност през годините по отношение на важността си, като информационна система, което прави счетоводната професия винаги търсена и привлекателна.

Обект на изследване в настоящата разработка е образователният процес по счетоводство в специалност „Счетоводство и контрол“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Предмет на изследване е обучението на студентите в ОКС „магистър“ и ОКС „бакалавър“ съобразно изискванията на пазара на труда за заемане на различни счетоводни длъжности. **Основната цел** е, на база проучване и анализ на процеса на обучение по счетоводство и изискванията на предприятията от различни сектори на икономиката към кандидатите за заемане на счетоводни длъжности да се очертаят проблемите и да се изведат възможни решения за повишаване на съответствието между обучението по счетоводство и съвременните изисквания на счетоводната практика.

Формулираната цел е свързана с решаването на следните задачи:

² **Павлова, Мария.** Ценности и етика в счетоводната професия: Монография / Мария Минкова Павлова. - В. Търново: Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2014.; **Филипова, Фаня.** Професионална етика в счетоводството / Фаня Филипова. - 2. прераб. и доп. изд. - Варна : Наука и икономика ИУ – Варна, 2006.; **Атанасов, Атанас.** Професионалната етика в счетоводството - предпоставка за повишаване качеството на осъществяваната дейност / Атанас Атанасов. // Финансово-икономическата интеграция на България в ЕС за 10 години членство - предизвикателства и перспективи : Научно-практическа конф. с междунар. участие : Сборник доклади. - Свищов : АИ Ценов, 2017.; **Бонев, Живко.** За мястото и ролята на главния счетоводител / Живко Бонев. // Счетоводство плюс, 2000, N 2, с. 14-17.; **Данякина, Е. И.** Формирование профессиональной компетенции бухгалтеров / Е. И. Данякина. // Бухгалтерский учет (Москва), 78, 2014, N 5, с. 124-125.; **Йонкова, Бойчинка.** Креативното счетоводство и ролята на независимия финансов одит / Бойчинка Недкова Йонкова. // Годишник на ИДЕС, 2011, с. 77-96.; **Bailey, James A.** Forming Professional/Educational Partnerships / James A Bailey. // *Management Accounting* (Montvale, NJ), 1995, N 5, с. 24-26.

1. Изследване на мястото и ролята на счетоводната професия в класификацията на професиите и длъжностите в България.;

2. Анализ на профила на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов;

3. Изследване и анализ на процеса на обучение в магистърските програми на специалност „Счетоводство и контрол“ в областта на публичния сектор и банките;

4. Изследване на тенденциите на пазара в областта на счетоводната професия.

Въз основа на очертаните обект, цел и задачи се формулира следната **научноизследователската теза**, а именно: съобразеното с изискванията на бизнеса и работодателите обучение по счетоводство е предпоставка за успешна професионална реализация на завършилите студенти. Целта и задачите на настоящата разработка се реализират посредством прилагането на следните изследователски методи: групировка, сравнителен анализ и синтез, исторически подход, SWOT-анализ, документални проучвания и практически проучвания и т. н.

Научното изследване е съобразено с нормативните постановки на действащите национално и европейско законодателство към 10 октомври 2021 г.

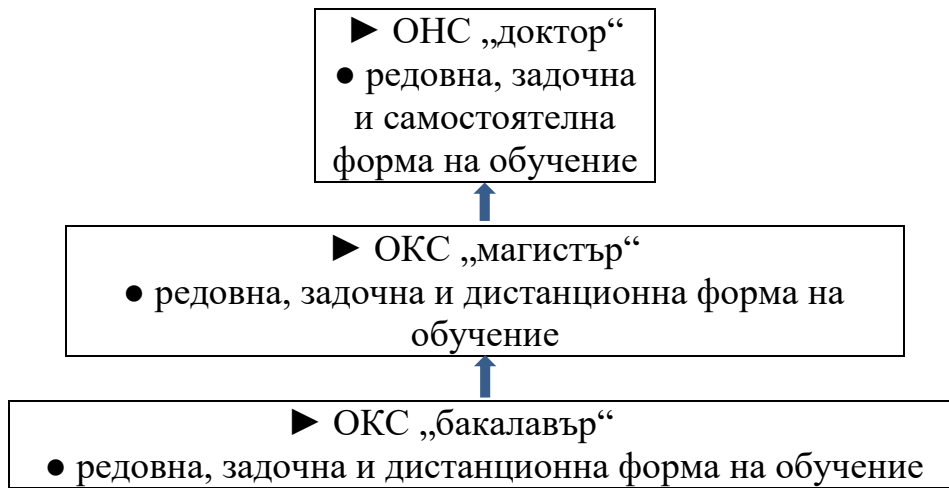
1. Стратегически анализ (на профила) на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Релацията, съществуваща между избора на специалност, която да се изучава във Висшето училище, желаната професия, търсената работа и формулата за успешна кариера, би могла да се визуализира по следния начин (вж. фиг. 1):

Фигура 1. Релация „специалност–професия–работа–кариера“

Когато бъдещите намерения касаят професия, работа и кариера в областта на счетоводството, най-логично е да се започне с обучение в професионално направление „Икономика“ и респ. специалност „Счетоводство и контрол“, съответно да се премине последователно през двете образователно-квалификационни степени „бакалавър“ и „магистър“ и на едно по-високо ниво в бъдеще – образователната и научна степен „доктор“ (вж. фиг. 2):

Фигура 2. Образователно-квалификационни степени и образователна и научна степен

Подборът (селекцията) на професии в областта на счетоводството (държавната администрация; общинската администрация; нефинансовите предприятия от различните отрасли, сектори и браншове; финансовите предприятия; предприятията с нестопанска дейност; контролните системи на публичната администрация; звената за вътрешен контрол в публичния и частния сектор; счетоводните и одиторските предприятия и други) (<https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/bachelor/spetsialnost-schetovodstvo-i-kontrol-vizitka>, н.д.) след завършване на специалност „Счетоводство и контрол“ следва да се основава на индивидуален анализ на: обекта на дейността (работа с хора, взаимодействие с хора и институции, създаване и възпроизвеждане на информация и идеи, решаване на казуси и ситуации и други); средствата на труда и вида на изразходваните сили (автоматизиран труд с използване на компютърни програми и софтуер, интелектуален (умствен) труд, четене, писане, взаимодействие с други хора и други); условията на труд (на закрито, в офис, в работно помещение, в учебна зала, „хоум“ офис, дистанционна работа, хибриден модел на работа, работа извън работно време и други); и не на последно място – на личните качества, талант, заложиби, умения, способности, степен на самостоятелност, мотивация, амбиция и други (Комнева, К., Петкова, Е., Годорова, К. и други, 2010).

Същевременно промените в икономическия свят и на пазара на труда през последните години (дигитална икономика, дигитална трансформация на съществуващи и нови дейности и процеси, оптимизация на управленските процеси, активно използване на дигиталните технологии, електронни административни и публични услуги, нови бизнеси и нови начини на заплащания между контрагентите, криптовалюти, виртуални пари, дистанционна работа, хибриден модел на работа, виртуални офиси и други) изискват актуализиране на съдържанието, вплътено в професията *счетоводство*

водител. Това по естествен начин налага и нов поглед към комплекса от знания, умения, компетенции и компетентности, които трябва да притежават студентите, завършващи специалност „Счетоводство и контрол“, за успешна професионална реализация на пазара на труда. Удачно решение в тази връзка би могло да бъде извършването на стратегически анализ на профила на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Стратегическият дава солидна база за разгръщане на варианти за решения, избор на решения и тяхното последващо внедряване.

В настоящия параграф ще бъде приложен инструментариумът на стратегическия анализ по един различен и оригинален по своя характер начин, за да се оцени профилът на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов в контекста на динамичния национален и международен образователен пазар, съвременните подходи и условия на обучение по счетоводство, професиите на бъдещето. Очакванията са, че по този начин ще могат да се визуализират възможности и заплахи пред бъдещото развитие на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Освен това се разчита, че чрез използването на стратегически анализ много ясно ще се открият и силните, и слабите страни на профила на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов. Очакванията са, всичко това да даде една солидна информационна база и получените резултати да послужат като насоки и възможности за по-нататъшно развитие на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов в условията на силна конкуренция от други висши училища, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“. Финалната цел е, в дългосрочен план да се подобрят характеристиките на профила на специалността в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

1.1. Анализ на околната (обкръжаващата) среда

Началото на стратегическия анализ на профила на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов е свързано с оценяване на условията на околната (обкръжаващата) среда.

Анализът на околната среда започва с оценяване на предлагането на образователни продукти, поведението на висшите икономически училища и характеризиране на търсенето (потребителите) или т.нар. образователен пазар. Набирането на надеждна информация би могло да се реализира в следната последователност (вж. Табл. 1):

Таблица 1

Форма за анализ на предлагането на образователни продукти

Насоки за анализ	Влияние				
	Негативно			позитивно	
	-2	-1	0	1	2
Силни и слаби страни на висшите икономически училища, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“ - в България - в чужбина					
Цели и бъдещи стратегии на висшите икономически училища, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“ - в България - в чужбина					
Традиции, иновации, корпоративна култура на висшите икономически училища, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“ - в България - в чужбина					

Адаптирано по: (Чиприянов, Корпоративно планиране, 2009, стр. 57)

Анализ на конкурентите. В широк смисъл това са всички висши икономически училища. Доброто познаване на конкурентите (количествени и качествени параметри) генерира ползи като възможност за точна самооценка (преценка) за актуално състояние на обучителния процес, гъвкави форми на обучение, качество на учебната документация (учебен план, квалификационна характеристика, учебни програми), методи и подходи в хода на обучението, счетоводни знания, умения и способности, компетенции и компетентности в края на обучението. За целта препоръчваме следната форма за набиране на информацията (вж. Табл. 2):

В тесен смисъл като конкуренти следва да се третираат и анализират сродните катедри, в които се развива специалност „Счетоводство и контрол“, съответно в УНСС – София, СУ „Св. Климент Охридски“ – София, ИУ – Варна, Нов български университет – София, ВСУ „Черноризец Храбър“ – Варна и други. Следва да се обърне особено внимание на образователния продукт с марка „Счетоводство“, възможностите за обучение по счетоводни дисциплини на английски език, придобиване на сертификати като АССА, АСА, СРА, СИМА и други след завършване на обуче-

нието по специалността и други. Като цяло се изследват потребителските нагласи и ще се разчита на първични (анкета, интервю и други) и вторични (анализ на вече проведени други изследвания по темата) източници на информация. Това ще даде възможност да се изготви актуална преценка, дали специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов е добре позиционирана спрямо сродните катедри при обучението в ОКС „бакалавър“ и ОКС „магистър“, дали има разпознаваемост като образователен продукт и други.

Таблица 2

Форма за анализ на висшите училища

Параметри	Влияние				
	Негативно			Позитивно	
	-2	-1	0	1	2
<p>Количествени параметри</p> <ul style="list-style-type: none"> - форми на обучение: <ul style="list-style-type: none"> ▪ ОКС „бакалавър“ ▪ ОКС „магистър“ ▪ ОНС „доктор“ - брой предлагани специалности в сферата на счетоводството, контрола и одита за ОКС „бакалавър“ - брой предлагани специалности в сферата на счетоводството, контрола и одита за ОКС „магистър“, в т.ч. за икономисти, неикономисти (второ висше), професионални бакалаври - продължителност на обучението в семестри за ОКС „бакалавър“ - продължителност на обучение в семестри за ОКС „магистър“ - размер на таксата за ОКС „бакалавър“ - размер на таксата за ОКС „магистър“ - пазарен дял, в т.ч. <ul style="list-style-type: none"> -в България -в чужбина 					
<p>Качествени параметри</p> <ul style="list-style-type: none"> - привличане на лектори от практиката - използвани методи на обучение - наличие на форми за практическо обучение в реална бизнес среда - кооперативни образователни подходи - международни партньори - стил на административно обслужване 					

Адаптирано по: (Чиприянов, Корпоративно планиране, 2009, стр. 55)

Характеристиката на търсенето на образователни продукти (потребителите) намира изражение в анализ на образователния пазар – в България и в чужбина (вж. Табл. 3):

Таблица 3

Форма за анализ на образователния пазар

Насоки за анализ	Влияние				
	Негативно			Позитивно	
	-2	-1	0	1	2
Реални и потенциални потребители (обучаващи се) по професионално направление „Икономика“ ► ОКС „бакалавър“ - в България - в чужбина ► ОКС „магистър“ - в България - в чужбина ► ОНС „доктор“ - в България - в чужбина					
Реални и потенциални потребители (обучаващи се) по специалност „Счетоводство и контрол“ ► ОКС „бакалавър“ - в България - в чужбина ► ОКС „магистър“ - в България - в чужбина ► ОНС „доктор“ - в България - в чужбина					
Реални и потенциални потребители, получаващи допълнителна подготовка/квалификация в областта на счетоводството, контрола и одита ► професионално обучение - в България - в чужбина ► следдипломно и факултативно обучение - в България - в чужбина					

Адаптирано по: (Чиприянов, Корпоративно планиране, 2009, стр. 57)

Анализът на пазара на труда следва да се реализира в контекста на търсенето на счетоводен персонал и поведението на работодателите при новите условия на работа.

Анализът на пазара на труда на счетоводен персонал цели установяването на общата привлекателност към счетоводните работни позиции в зависимост от реалните и потенциалните участници на пазара на труда. С голямо значение е изследването на динамиката на неговото развитие предвид интензивните промени в начина на живот и условията на работа у нас и в чужбина. Първоначално оценяването би могло да се извърши в направления като: големина (дял), растеж, структура, тенденции за развитие и други. На един следващ етап биха могли да се анализират взаимоотношенията между участниците на пазара на труда на счетоводен персонал, потенциалните нови участници, тенденциите пред професията, счетоводителят на бъдещето, услуга заместител и други. Препоръчва се, *формата за анализ на пазара на труда за счетоводен персонал*, с която ясно ще се визуализира дали специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов е добре позиционирана спрямо пазара на труда, да съдържа следните реквизити (насоки за анализ): големина на пазара на труда на счетоводен персонал (в България и в чужбина), растеж на пазара на труда на счетоводен персонал (в България и в чужбина), структура на пазара на труда на счетоводен персонал (в България и в чужбина), тенденции за развитие на пазара на труда на счетоводен персонал (в България и в чужбина). Съответно за измерване на влиянието скала (негативно (-2; -1), 0, позитивно (1; 2)). По идеи от: (Чиприянов, Корпоративно планиране, 2009, стр. 59-60).

За акумулирането на достоверна информация по отношение на работодателите на счетоводен персонал предлагаме *формата за анализ на работодателите на счетоводен персонал* да съдържа следните параметри: количествени параметри (пазарен обем на счетоводните услуги, пазарен потенциал на счетоводните услуги, пласментен обем, пласментен потенциал, пазарен дял, в т.ч. в България и в чужбина) и качествени параметри (структура на работодателите, критерии за наемане на счетоводен персонал, изисквания към квалификацията на счетоводния персонал, процес на наемане на счетоводен персонал, стил на работодателите). Съответно за измерване на влиянието скала (негативно (-2; -1), 0, позитивно (1; 2)). По идеи от: (Чиприянов, Корпоративно планиране, 2009, стр. 55).

Анализът на околната среда приключва с оценяване на факторите на макрообкръжаващата среда. Това са т.нар. външни фактори, върху които в много малка степен (с малки изключения) може да се оказва влияние. Те се отличават с едно по-общо и цялостно въздействие върху отделните социално-икономически системи и техните елементи, влияят опосредствено и за това много често се наричат фактори на макросредата. Тук спадат: демо-

графски фактори, икономически фактори, технологични фактори, нормативни фактори, социални фактори и политически фактори.

1.2. Анализ на вътрешните фактори

Този анализ, като втора фаза от стратегическия анализ, е ориентиран към оценка на вътрешноприсъщите характеристики на профила на специалност „Счетоводство и контрол“. Целта е да се формулират силни и слаби страни, изследвани чрез вътрешно-присъщите компоненти и след това да се дефинират действия и мерки, които да благоприятстват възползването от силните страни и отстраняването (компенсирането) на слабите страни.

Удачно решение е изготвянето на профил на силните и слабите страни. Използват се фактори (измерения) и индикатори за тяхната оценка като: I група *обучителен процес*; II група *материална база*; III група *преподавателски състав*; IV група *организация на учебния процес*; V група *качество на учебната документация*; VI група *възможности за допълнителна подготовка/квалификация*; VII група *възможности за участия в научноизследователски проекти, кръгли маси, конференции, обучителни курсове (в т.ч. онлайн) и семинари*; VIII група *възможности за стажове в счетоводната практика преди завършване на специалността*.

1.3. Анализ на взаимодействието между външни и вътрешни фактори

Този анализ води до една цялостна оценка на благоприятните възможности и потенциалните рискове, както и на силните и слабите страни. По този начин успешно би могло да се определи текущото състояние на професионалния профил на счетоводителя, което е условие за адекватно определяне на приоритетите от стратегически порядък и конкретните мерки. Едно популярно решение при избора на методически инструмент в тази насока е SWOT-анализ (анализ на възможностите и заплахите, на силните и слабите страни). По своята същност SWOT-анализът е метод за съпоставяне на вътрешните характеристики с външните дадености, както следва (вж. Табл. 4):

Таблица 4

SWOT-анализ

ВЪНШНИ ФАКТОРИ	
<i>ВЪЗМОЖНОСТИ</i>	<i>ЗАПЛАХИ</i>
<ul style="list-style-type: none"> ● разпознаваемост на образователния продукт със специалност „Счетоводство и контрол“ в ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър“ и ОНС „доктор“ сред потребителите 	<ul style="list-style-type: none"> ● осезаема конкуренция от чуждестранни висши училища
<ul style="list-style-type: none"> ● възможности за професионално развитие и кариерно израстване след завършване на специалност „Счетоводство и контрол“ при глобализация 	<ul style="list-style-type: none"> ● голям брой на висшите икономически училища, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“ (ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър, ОНС „доктор“)
<ul style="list-style-type: none"> ● високи стимули за развитие и израстване след завършване на специалност „Счетоводство и контрол“, наблюдаващо се най-вече в счетоводни и одиторски предприятия с висок дял на чуждестранното участие на капитала 	<ul style="list-style-type: none"> ● висок дял на сродните катедри, които развиват специалност „Счетоводство и контрол“ с опцията за сертификация по АССА, АСА, СРА, СИМА и други;
<ul style="list-style-type: none"> ● гъвкави схеми на учене през целия живот в областта на счетоводството, контрола и одита и работа в сектора 	
<ul style="list-style-type: none"> ● голямо търсене на счетоводни кадри при новите условия на работа 	
ВЪТРЕШНИ ФАКТОРИ	
<i>СИЛНИ СТРАНИ</i>	
<p>▶ качествен обучителен процес в специалност „Счетоводство и контрол“ в Свищов</p> <ul style="list-style-type: none"> - учебници, пауър поинт презентации; - казуси за развитие на способностите на студентите за анализ, оценка и вземане на решения; - симулации (проблеми от реалния бизнес); - ролеви образователни игри за развиване на комуникационните и социални умения на студентите и за стимулиране на тяхната креативност; - работа със счетоводен софтуер; - работа с MS Excel; -компетенции и компетентности в областта на счетоводството, адекватни на търсенето на бизнеса 	
<p>▶ добра материална база</p> <ul style="list-style-type: none"> - аудитории; - компютърни зали; - достъп до интернет. 	<p>▶ преподавателски състав, в т.ч.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - възрастова структура; - професионален ценз; - експертиза по счетоводство.
<p>▶ организация на учебния процес</p> <ul style="list-style-type: none"> - гъвкави форми на обучение (редовна, задочна, дистанционна). 	<p>▶ електронен профил на студентите</p> <ul style="list-style-type: none"> - профил в Мудъл.

<p>► качество на учебната документация</p> <ul style="list-style-type: none"> - учебен план; - квалификационна характеристика; - учебни програми; - регулярна актуализация. 	<p>► възможности за допълнителна подготовка/квалификация</p> <ul style="list-style-type: none"> - професионално обучение; - следдипломно и факултативно обучение.
<p>► възможности за участия на студентите от специалност „Счетоводство и контрол“ в научноизследователски проекти, кръгли маси, конференции, обучителни курсове (в т.ч. онлайн) и семинари.</p>	<p>► възможност за кооперативен образователен подход</p> <ul style="list-style-type: none"> - краткосрочни стажове в счетоводната практика преди завършване на специалността.
<p><i>СЛАБИ СТРАНИ</i></p>	
<p>► липса на готовност за преподаване на всички счетоводни дисциплини на английски език.</p>	<p>► липсата на готовност за развиване на специалност „Счетоводство и контрол“ с опцията за сертификация по ACCA, CIMA, CPA, CFA, FRM и други.</p>
<p>► липса на готовност за видеолекции по счетоводни дисциплини</p> <ul style="list-style-type: none"> - уебкаст (видео стрийминг на семинари). 	

Едно добро решение в бъдеще е да се приложи динамичният SWOT-анализ за проследяване на трендовете и взаимоотношенията в развитието на влияещите фактори, започвайки от настоящия етап, и се визуализира ясно постигнатият напредък по посока на бъдещото целево състояние на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

2. Анализ на обучителния процес и изискванията на работодателите към счетоводните служители в публичния сектор и банките

В тази част от изследването ще се направи анализ в два аспекта. От една страна, ще се анализира обучителният процес в специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ – Свищов, ОКС „магистър“, магистърски програми „Счетоводство и одит в публичния сектор“ и „Счетоводство и одит в банките“. Целта е да се открият основните проблеми и предлагане на възможности за оптимизация, така че този процес да е адекватен на изискванията на бизнеса. От друга страна, ще се изследват

тенденциите в изискванията, които се предявяват към лицата, работещи в сферата на счетоводството.

С цел обхващане на по-голям спектър от обучавани лица магистърските програми предлагат обучение в редовна и дистанционна форма с едногодишен срок на обучение за студенти, които са завършили специалност със счетоводно направление или друга специалност от професионално направление 3.8. Икономика. За студенти от друго професионално направление, завършили ОКС „бакалавър“, както и за студенти, завършили ОКС „професионален бакалавър“, срокът на обучение е две години.

В учебния план на едногодишния курс на обучение в магистърска програма „Счетоводство и одит в публичния сектор“ са включени следните дисциплини:

I семестър:

Бюджетно счетоводство

Като препоръка с цел подобряване на подготовката на студентите по посочената дисциплина е да се засили присъствието и на отчитането на касова основа (съгласно параграфите на Единната бюджетна класификация). По този начин ще се задълбочи освен чисто рутинната дейност по осчетоводяване на начислена основа на отделните стопански операции и процеси, но преди всичко и аналитичните способности на студентите.

Счетоводни стандарти в публичния сектор

Препоръката, която може да се направи по отношение подобряването на обучителния процес по съответната дисциплина, е да се извърши систематизация на стандартите в две основни направления:

Първо. Стандарти за представяне на финансови отчети на предприятията от публичния сектор.

Второ. Стандарти, регламентиращи текущия счетоводно-отчетен процес.

По този начин ще се предостави възможност на обучаващите се студенти да вникнат по-задълбочено в технологията на съставяне и изготвяне на финансовите отчети, от една страна, и ефектът от признаването, първоначалното и последващо оценяване, отписването и оповестяването на актива във всеки от компонентите на финансовия отчет.

Другите дисциплини, които се изучават през този семестър, са: *Отчитане на средствата от Европейския съюз в публичния сектор; Счетоводен анализ на предприятията от публичния сектор; Счетоводна политика на предприятията от публичния сектор и Банково посредничество (счетоводни аспекти).*

Като препоръка с цел подобряване на обучителния процес на студентите по тази дисциплина се предлага да се разшири обхватът на представяне на механизмите на платежната система СЕБРА, която е осно-

вен механизъм при плащанията между бюджетните организации, включени в системата на Единната сметка.

II семестър:

Стандарти за одит в публичния сектор; Отчитане на сделки с дългови инструменти – избираема дисциплина; Отчитане на сделки с финансови инструменти – избираема дисциплина; Магистърски семинар по Счетоводство и одит в публичния сектор. Процесът на обучението завършва с разработване и защита на дипломна работа.

В учебния план на едногодишния курс на обучение в магистърска програма „Счетоводство и одит в банките“ дисциплините са следните:

I семестър:

Банково счетоводство; Счетоводни концепции и стандарти; Банково посредничество (счетоводни аспекти); Счетоводна политика на банките; Счетоводен анализ на банките; Банков контрол и надзор.

II семестър:

Одит на финансовите отчети; Отчитане на сделки с финансови инструменти – избираема дисциплина; Счетоводни стандарти в публичния сектор – избираема дисциплина; Магистърски семинар по Счетоводство и одит в банките. Аналогично и в тази магистърска програма процесът на обучение завършва с разработване и защита на дипломна работа (Стопанска академия „Д. А. Ценов“, 2021).

Въз основа на извършения анализ на съдържанието на учебните програми по отделните дисциплини може да се направи **препоръка по отношение на дисциплината „Счетоводен анализ на банките“, а именно: да се засили използването на иконометрични методи за анализ с цел по-надеждно оценяване на потенциалните бъдещи рискове относно дейността на банковите институции.**

Като всяка една професия, така и счетоводната е регламентирана. Основната регламентация се съдържа в Националната класификация на професиите и длъжностите, която се утвърждава по заповед на министъра на труда и социалната политика (Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011).

С оглед на това, че счетоводната професия е комплексна по своя характер и обхваща множество дейности (текущо счетоводно отчитане, обработка на документи, съставяне на финансови отчети и др.) в Националната класификация на длъжностите и професиите са дадени различни кодове за отделните счетоводни длъжности. Счетоводителите като цяло са включени в код **24 Стопански и административни специалисти, 2411 Одитори и счетоводители.** В този код се включват основно лицата, заемачи длъжностите „главен счетоводител“ и „счетоводител“.

Основните задачи, които се предявяват към лицата, заемачи посочените длъжности, са: консултиране, планиране, разработване и прилагане на

политики и системи за бюджети, счетоводен контрол и други счетоводни системи; изготвяне на документи, които се представят на ръководството на предприятието, други заинтересовани лица или съответните държавни институции; изготвят данъчни декларации, съветват относно данъчни проблеми и обжалват искове пред данъчните власти; изготвяне и презентирание на бюджети и прогнози за печалба; провеждат финансови разследвания за подозрения в измами, несъстоятелност и фалит; одит на сметки и счетоводни документи; провеждат проучвания и съветват ръководството на предприятието по финансовите аспекти на производителността, акции, продажби, нови продукти и т.н.; създават и контролират система за определяне цената за единица продукция или услуга (Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011).

На база на представените задачи за отделните длъжности, посочени в Националната класификация на професиите и длъжностите, работодателите изготвят длъжностни характеристики на своите служители с конкретизиране на съответните задачи и отговорности за дадената длъжност.

Въз основа на формулираните задачи предприятията работодатели предявяват и конкретни изисквания към служителите си, кандидатстващи за заемане на счетоводни длъжности. Изискванията са обусловени освен от дефинираните в Националната класификация на професиите и длъжностите задачи, така и от особеността на дейност на изследваните предприятия.

В специализираната литература предприятията от публичния сектор се описват като институции, които потребяват създадения от обществото национален доход. Независимо от това дейността на посочените предприятия е от важно значение за развитието на обществото (Баташки, Андреев, Вечев, Димитров, & Александров, 2016).

В настоящата част от изложението обект на изследване са бюджетните организации от сферата на висшето образование.

В резултат на извършените практически проучвания в три държавни висши училища с икономически профил у нас (Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, Университет за национално и световно стопанство – София и Икономически университет – Варна) се установи, че счетоводните служители са обособени в конкретни отдели с разделение на длъжности и отговорности, а именно:

В Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов е обособен отдел „Финансово-счетоводен“ със следните пряко свързани със счетоводството длъжности: главен счетоводител; заместник главен счетоводител; отговорен счетоводител; старши счетоводител; счетоводител; касиер (Стопанска академия „Д. А. Ценов“, 2021).

В Университета за национално и световно стопанство е обособен отдел също с наименование „Финансово-счетоводен“, но със следната структура: главен счетоводител; заместник главен счетоводител; началник

на сектор „Банкови сметки и разчети“; началник на сектор „Валутно касов“; началник на сектор „Материален“ (Университет за национално и световно стопанство, 2021).

В Икономическия университет – Варна финансово-счетоводният отдел е със следната структура: главен счетоводител; заместник главен счетоводител; старши счетоводител; счетоводител; касиер (Икономически университет – Варна, 2021).

За банките е характерна многозвенна структура, подредена в определен йерархически ред: централно управление, регионални клонове, офиси и представителства. Основна част от счетоводните служители в банковите институции са съсредоточени в централното управление и регионалните клонове на съответната банкова институция. В централните управления на съответните банки има изградени отдели, занимаващи се със счетоводните дейности. Могат да се срещнат с различни наименования, като по-често използваните са: „Счетоводство и контрол“, „Счетоводство и регулативна отчетност“, „Главно счетоводство“, „Счетоводство и касови операции“ и др.

Независимо от различията в предмета на дейност на организациите от публичния сектор и банковите институции, изискванията, които се поставят пред служителите, занимаващи се със счетоводна дейност, са сходни. Същите могат да се систематизират в следните основни групи:

Изискванията към счетоводните служители могат да се систематизират в следните насоки:

А) Образователни и професионални базови изисквания:

➤ образователен ценз – в практиката се изисква висше образование с образователна и квалификационна степен минимум „бакалавър“. За някои от длъжностите, като например „главен счетоводител“ се изисква висше образование с образователна и квалификационна степен „магистър“;

➤ добро познаване на нормативната уредба, свързана със счетоводството в областта на публичния сектор, съответно банковото дело;

➤ минимален професионален опит – обикновено наличието на изискуем стаж варира от 2 до 5 години, в зависимост от вида на заеманата длъжност³.

Освен представените основни (базови изисквания), към кандидатите се предявяват и допълнителни изисквания, като ниво на владеене на чужд език и ниво на компютърна квалификация. Наличието на тези допълнителни квалификации е резонно поради обстоятелството, че практическото осъществяване на счетоводно-отчетния процес се реализира с помощта на различен счетоводен софтуер и контактите с контрагенти и партньори от различни страни.

³ Проучванията в областта на банките са извършени в следните институции: Банка „ДСК“ АД, Интернешънъл Асет Банк АД и Тексим Банк АД.

В) Личностни (нравствени) изисквания – тук се причисляват лоялността, коректността, отговорността, организираността и уменията за работа в екип.

Представените от работодателите изисквания следва да кореспондират с предлаганите от образователните институции специалности за обучение на счетоводни кадри. Именно „златното сечение“ между изискванията на практиката и предлаганият от висшите училища образователен продукт е показател за адекватността на образованието към изискванията на бизнеса и в крайна сметка за успешна професионална реализация на обучаваните студенти.

3. Счетоводната професия – проблеми и перспективи

В съвременните условия счетоводната професия е много атрактивна, защото на пазара на труда се предлага добро заплащане и бързо кариерно израстване. Затова студентите се насочват към „Счетоводство и контрол“ в редовна, задочна и дистанционна форма. Честа практика е, самите работодатели да изискват от своите служители да завършват тази специалност в ОКС „бакалавър“- и ОКС „магистър“. Обикновено студентите се записват в задочна и дистанционна форма на обучение, за да съчетаят обучение и работа по специалността. Счетоводната професия е трудна, но и винаги актуална. Тя е свързана с множество отговорности и спазване на срокове, съхраняване на счетоводните документи, коректно използване на софтуер и фискални устройства. Освен знания и умения счетоводителите трябва да притежават добро логическо мислене, наблюдателност, сръчност, отговорност, лоялност и коректност. Счетоводната професия се упражнява като: счетоводител, финансов директор, оперативен счетоводител, фактурист, съставител на отчети / главен счетоводител и др. Счетоводителите осъществяват разнообразни контакти с: изпълнителния, обслужващия, помощен и управленски персонал в предприятието; материално-отговорни лица; банки; застрахователни дружества; други нефинансови предприятия в ролята на клиенти и доставчици; транспортни предприятия; НОИ, ЗК, НАП, регистрирани одитори, различни ведомства и институции и др.

Върху избора на счетоводна професия оказват неблагоприятно влияние следните фактори :

а/ предприятията обявяват работни места за счетоводители с трудов стаж поне 3 години, а за главни счетоводители поне 5 години трудов стаж;

б/ в голяма част от обявите не са ясно разписани изискванията за подбор на кандидати за работа, задълженията, които ще изпълняват. Вписват се повече отговорности от необходимите;

в/ не са прозрачни условията за наемане на работещите. При категорията трудов стаж се поставя знак за равенство между счетоводител и съставител на отчети. В повечето случаи за заемане на длъжността счетоводител се изискват 5 години трудов стаж отколкото е посочено в Закона за счетоводството за съставител на отчети;

г/ работодателите не правят разлика между счетоводител и съставител на отчети;

д/ постоянните промени в законодателството налагат счетоводителят да работи с голям обем информация. В рамките на един отчетен период в определени закони / Закон за счетоводството, ЗДДС, ЗКПО/ са извършвани многократни промени. Това затруднява отчетния процес;

е/ честата промяна в приложимите счетоводни стандарти не оказва благоприятно влияние върху отчетния процес в предприятията. Съществуват различни категории предприятия, които съгласно законодателството прилагат МСФО/ МСС, НСС;

ж/ в някои предприятия не са разделени отговорностите. Обичайно е, практикуващите счетоводители да изпълняват няколко функции: едновременно одобряват, осчетоводяват, контролират извършените стопански операции и извършват годишното счетоводно приключване и подписват годишни финансови отчети. Поставя се знак за равенство между счетоводител = младши счетоводител = главен счетоводител, като се вменяват едни и същи отговорности. Предприятията разработват вътрешни документи и на тяхна база се формират длъжности характеристики и оттам правят обяви за заемане на длъжностите;

з/ в някои случаи счетоводителят изпълнява ролята на материално-отговорно лице или счетоводител касиер.

В България съществува неработеща система за регулация на счетоводната професия, както и ниска заинтересованост от страна на държавата по отношение на счетоводната професия. Това води до ниска степен на утвърждаването ѝ. В Националната класификация на професиите и длъжностите (НКПД 2011) е направена класификация на професиите и длъжностите, които могат да се извършват на територията на България (Национална класификация на професиите и длъжностите, 2011). Тя представлява стройна система от професионални и длъжностни наименования. Те се групират съобразно специфика им в различните социално-икономически области. Разработен е Правилник за прилагане на националната класификация на професиите и длъжностите (2011).

За 2021 г. Приложение 4 към Заповед № РД01-931/27.12.2010 г. с влезлите в сила промени в НКПД-2011 от 01.01.2021 г. Списък на длъжностите в националната класификация на професиите и длъжностите, 2011 г. са включени следните професии както следва: 241 Финансови специалисти, 2411 Одитори и счетоводители, 2411 6001 Дипломиран експерт счетоводител, 2411 6002 Главен счетоводител, 2411 6003 Заместник главен

счетоводител, 2411 6004 Счетоводител 2411 4005 Старши счетоводител, 2411 4006 Младши счетоводител (Списък на длъжностите в националната класификация на професиите и длъжностите, 2011). Тук са направени промени за разлика от НКПД-2011. Завършилите специалност „Счетоводство и контрол“ могат да упражняват посочените професии.

В Закона за счетоводството са посочени изискванията към съставителите на отчети. Те трябва отговарят на критериите за завършено образование и трудов стаж по специалността. Много е важно, лицата да не са осъждани за престъпления от общ характер. Висшето счетоводно-икономическо образование може да бъде в областта на: счетоводството; външния и вътрешния одит и финансовата инспекция, данъчните ревизии или като преподавател по счетоводство и контрол. Критериите за трудов стаж са: магистърска степен – две години; бакалавърска степен – три години; степен „професионален бакалавър“ – 4 години; друго висше икономическо образование и 5 години стаж в областта на счетоводството, външния и вътрешния одит и финансовата инспекция, данъчните ревизии или като преподавател по счетоводство и контрол; средно икономическо образование и 8 години стаж като счетоводител (Закон за счетоводството, 2015).

Лицата, които съставят и подписват ГФО, е необходимо да имат задълбочени познания в различни области като: счетоводство, търговското и облигационно право, статистиката, мениджмънт.

Длъжностната характеристика за заемане на длъжността няма задължителни нормативно регламентирани реквизити. Всяко предприятие само определя условията за заемане на посочените длъжности и прави длъжностна характеристика. Обикновено се посочва: описание на длъжността, която извършва счетоводителят; подчиненост и взаимодействия; отговорности; изисквания за заемане на длъжността; трудов стаж, посочват се специални умения; компетентност за изпълнение на длъжността; условия на труд; работна заплата. В длъжностната характеристика следва да се постави акцент и върху умения като: креативност, работа в екип, лоялност, комуникативност, адаптивност, колегиалност, организираност, запазване на конфиденциалност по отношение на информацията и др.

Счетоводната професия е свързана с някои професионални рискове за здравето на работещите като психическо и физическо пренатоварване поради спазване на задължителните срокове и честите нормативни промени. Затова са важни здравословните и безопасни условия на труд, създавани от работодателите. Необходими са периодични медицински прегледи и обслужване от служба по трудова медицина; предоставяне на безплатно работно облекло и лични предпазни средства; осигуряване на безплатен транспорт до работното място; спазване на работното време и почивки; редовни инструкции за безопасен труд; предоставяне на различни социални добавки – под формата на ваучери за храна – 80 лв. месечно минимум и вноски (премии) за допълнително доброволно осигуряване, за

доброволно здравно осигуряване и за застраховки „Живот“ до 60 лв. минимум месечно⁴. В условията на COVID – 19 трябва да се търсят и други форми за стимулиране на работещите счетоводители като: на еднократни помощи в пари или натура; изплащане на рецепти за лекарства при продължително боледуване; поемане на разходите за възстановяване в санаториуми или почивни бази.

Интерес представляват следни предложения за утвърждаване на счетоводната професия:

а/ ясно разписани правила в законодателството под формата на наредби за заемане на длъжностите, които включват критерии за образование и стаж: счетоводител; оперативен счетоводител; старши счетоводител;

б/ разработване на правилник на национално ниво за длъжностните характеристики: счетоводител; оперативен счетоводител; старши счетоводител; главен счетоводител;

в/ за да се повиши компетентността на счетоводителите, следва да се организират курсове за обучение във висшите училища. Това е важно за квалификацията на работещите във връзка с промените в законодателството и прилагане на НСС, МСС и МСФО включително и по чужд език. Резерви могат да се търсят в следдипломна квалификация и продължаващо обучение в различни форми като: задочно обучение; дистанционно обучение; индивидуално обучение;

г/ за регистрирани одитори по липсващите дисциплини по чл. 14 и полагане на изпит във висшите училища, а не както е сега в ИДЕС;

д/ трите години на докторантурата в областта на счетоводството, контрола и финансите е необходимо да се признават като трудов стаж по научни специалности:

- 05.02.05 Финанси, парично обращение, кредит и застраховка;

- 05.02.07 Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност.

е/ създадена е професионална счетоводна организация, в която членуват практикуващите счетоводители, счетоводните и одиторските предприятия – Асоциацията на счетоводителите и счетоводните предприятия (АССП) (Асоциация на счетоводителите и счетоводните предприятия). Тази организация защитава правата на счетоводителите и следи за спазване на етичните норми, но тя не е особено популярна сред счетоводителите. Мисията на организацията е да се утвърди счетоводната професия, като се спазват етичните норми, правила и принципи, както и българското законодателство в това число националното счетоводно, финансовото и данъч-

⁴ Минималните размери на ваучерите за храна и вноски (премии) за допълнително доброволно осигуряване, за доброволно здравно осигуряване и за застраховки „Живот“ са определени в Закона за корпоративното подоходно облагане.

ното законодателство. От гр. Свищов в асоциацията членува Счетоводна кантора „Надежда“ ЕООД.

Необходимо е повече популяризиране на дейността на тази организация чрез:

- провеждане на различни форуми като: семинари, конференции; уебинари, кръгли маси и дни на кариерата с цел популяризиране на счетоводната професия;

- сътрудничество с висшите и средните училища, където е организирано обучение по счетоводство. Това може да се извърши, като студентите се насочват за стаж по специалността в счетоводните къщи, членове на Асоциацията; изнасяне на лекции от практикуващи счетоводители, членове на Асоциацията и др.

Счетоводната професия е една от най-древните в света и заема подобаващо място в предприятието. Затова трябва да се утвърждава и развива непрекъснато.

На база направеното изследване могат да се направят следните изводи:

- а/ счетоводната професия е много атрактивна, свързана с бързо професионално израстване, но и с някои професионални рискове за здравето на работещите като психическо и физическо пренатоварване. Затова е необходимо подобряване на здравословните и безопасни условия на труд;

- б/ необходими са ясно разписани правила в законодателството под формата на наредби за заемане на длъжностите: счетоводител, оперативен счетоводител, старши счетоводител. Акцентът да се поставя върху критериите за образование, стаж по специалността и продължаващо обучение.

4. Изследване на счетоводната професия – тенденции на пазара на труда, компетенции и компетентностен модел

4.1. Съвременни тенденции и предизвикателства пред счетоводната професия

Счетоводната професия е сред значимите за обществения и икономическия живот професии в световен мащаб. Упражняването на счетоводна професия се предшества от придобиване на качествено образование с цел усвояване на знания, умения и компетенции.

Пред образователната система и пазара на труда изникват нови очаквания, свързани с успешната реализация на всички специалисти, вкл. и в областта на счетоводството. Сред всички тях се открояват някои специфични **предизвикателства**, които следва да се посрещнат от младите хора, а именно: всеки български гражданин да бъде образован, знаещ и можещ човек с перспектива за лично и обществено благополучие; налага

се акцент върху свързващите умения като критично мислене, изказване на информирано мнение, инициативност, насоченост към решаване на проблеми и умения за работа в екип; нараства търсенето на качества на личността като етично поведение, любознателност, адаптивност, лидерство, социална отговорност и приемане на различията и др. (Стратегическа рамка за развитие на образованието, 2021, стр. 11-12).

Тези приоритетни цели пред образованието са синхронизирани с очакванията на бизнеса. Цялостното управление на човешките ресурси като процес се свързва с разкриването на знанията, уменията, ценностите и нагласите на лицата, упражняващи определена професия, в т.ч. и счетоводна. Всичко това се постига чрез прилагане на т.нар. **компетентностен подход**, в основата на който стоят понятията „компетенция“ и „компетентност“.

Понятието „компетенция“ произлиза от лат. *competentia* и представлява набор от лични качества, знания, умения и опит по определени въпроси. Притежаването на компетенция в дадена област позволява на специалиста да има обосновано отношение по проблемите в нея, да взема решения и да действа самостоятелно.

Компетентността включва „съвкупността от овладени ключови и специфични компетенции от отделната личност в дадена професионална област, които са ѝ необходими за успешното трудово представяне“ (Ганчева, 2019, стр. 20). Към компетентността може да се добави един акцент: тя е едновременно притежаването на съответна компетенция, съчетано с личното отношение на човека към определения кръг от проблеми.

Компетенциите могат да се диференцират като **базови, професионални и специфични функционални**.

Базовите компетенции се изграждат през целия живот на човека и се използват от него постоянно, без да е от значение, каква професия упражнява. Базовите компетенции са онези, които съответстват на определените в Европейската референтна рамка за ключовите умения за учене през целия живот като приложение към Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот (Европейска комисия, 2018).

Документът идентифицира и определя осем ключови компетенции, необходими за лична реализация, активно гражданство, социално включване и пригодност за заетост в едно общество на знанието. Такива са: езикова грамотност, многоезикова компетентност, математическа компетентност и компетентност в областта на точните науки, технологиите и инженерството; цифрова компетентност, личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене, гражданска компетентност, предприемаческа компетентност, компетентност за културна осведоменост и изява.

Изграждането на тези базови компетенции у счетоводителя се реализира чрез обучителния процес – още с началното обучение, през системата на средното и висшето образование и перманентно се актуализира чрез професионално и продължаващо обучение през целия живот.

Професионалните компетенции взаимно се допълват или обуславят. Те позволяват на счетоводителя да се адаптира към условията на живот и труд в динамична среда. Тази категория компетенции способства в най-голяма степен за формиране на професионалния облик на счетоводителя.

Професионалните компетенции на бъдещия счетоводител могат да бъдат многобройни и разнообразни според спецификата на полагакия счетоводен труд. Най-важните от тях са отразени в учебната документация на изучаваните в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов специалности и програми в областта на счетоводството. Професионалните компетенции могат да бъдат открити по-конкретно в квалификационна характеристика на специалност „Счетоводство и контрол“ в ОКС „бакалавър“, квалификационни характеристики на програмите „Счетоводство и одит в нефинансовите предприятия“, „Счетоводство и одит в банките“ и „Счетоводство и одит в публичния сектор“ в ОКС „магистър“ и квалификационна характеристика на програма „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на стопанската дейност (счетоводство)“ в ОНС „доктор“. Те са обобщени в няколко категории – професионални компетентности, самостоятелност и отговорност, компетентности за учене, комуникативни и социални компетентности.

Специфичните функционални компетенции позволяват изпълнението на специфични, тясно профилирани работни задачи. Те определят владенето на собствената професия на високо ниво и показват пригодност за иновативни решения в счетоводната сфера. Специфичните функционални компетенции често са свързани с допълнително обучение с цел квалификация и придобиване на правоспособност. Обикновено се удостоверяват с документ/сертификат и носят допълнителни, по-високи отговорности и доход.

Необходимите за счетоводителите на бъдещето професионални умения и компетенции са очертани в доклад на Асоциацията на сертифицираните счетоводители (The Association of Chartered Certified Accountants, 2016). Те са систематизирани като елементи на **примерния компетентностен модел на счетоводителя на бъдещето** в следните групи: *технически умения и етика, интелигентност, креативност, цифрова компетентност, емоционална интелигентност, визионерство, опит*. Според анализа бъдещите счетоводители ще се нуждаят от оптимална комбинация от знания, умения и професионални компетенции, междуличностно поведение и качества, които да отговарят на тяхната роля и етап на кариера.

Разгледаните умения изискват реакции и от страна на обучаващите организации в системата на средното, висшето, професионалното и продължаващото образование. Обучението по счетоводство във всички тях трябва да се актуализира и надгради до степен, в която да се покриват очакванията от бъдещите и настоящите специалисти. Това включва добавяне на учебни теми в настоящите или въвеждане на нови учебни дисциплини, снабдяване с необходимите ресурси (материални, човешки, технологични) за обезпечаване на учебния процес, разработка на специализирани курсове и проекти в пряка връзка със специалисти от различни сектори и др.

4.2. Счетоводителят на бъдещето – анализ на пазара на труда и изграждане на компетентностен модел

В търсене на съответствие между предлаганите от страна на СА „Д. А. Ценов“ като обучаваща организация професионални компетенции на бъдещите счетоводители и изискванията от страна на пазара на труда е извършен анализ и на публикувани обяви за работа в интернет. Целта на анализа е: да се открият най-търсените знания и умения за заемане на работни места в сферата на счетоводството в световен мащаб; да се установи степента им на съответствие на изучаваните в рамките на счетоводните дисциплини знания и придобивани умения; да се изработи компетентностен модел на счетоводителя на бъдещето.

Целта на разработката е да се направи анализ на данните за предлаганите на пазара на труда свободни работни позиции в областта на счетоводството. Изследването е извършено посредством програмния език Python и неговите библиотеки в областта на науката за данни (numpy, pandas, matplotlib, nltk и др.), като са заимствани и доразвити някои от идеите на Hoang Vu (Vu, 2020).

Процесът на изследователската работа е организиран в следните етапи:

Първи етап. Подготовка на данните (Data Preparation)

Изследователската работа се провежда в Jupyter Notebook – интерактивна изчислителна среда, в която успешно се комбинират изпълнение на програмен код, опериране с текст, математика, графики и мултимедия. Генерира се специален файл с разширение .ipynb.

Първа задължителна стъпка е въвеждането на т. нар. **магическа функция %matplotlib inline**, която позволява непосредствено след изпълнение на програмните команди върху данните, резултатите да се визуализират директно в .ipynb – файла. Следващ момент е въвеждането на т. нар. **импорти** – библиотеки и приложения с богат инструментариум, които са необходими за реализиране на конкретната научноизследователска и прак-

тическа работа. В настоящото изследване импортите са следните: numpy, pandas, matplotlib, re, nltk, wordcloud.

Анализът продължава с подготовката на самите данни в следната последователност:

- **генериране на данни (Data Acquisition)**. Данните са генерирани в резултат на търсене по ключова дума „accountant“ за периода от 01 април 2021 до 30 юни 2021 в сайта www.jobspikr.com за целия свят. Наборът от данни е във формат .csv. Той се трансформира и обработва с помощта на библиотеката pandas в специална таблица (dataframe), която получава първоначално наименование jobs. Таблицата jobs съдържа 195 реда (наблюдения) и 41 колони (променливи, признаци, атрибути). Всяка отделна клетка от общия им брой 7 995 клетки в таблицата показва едно наблюдение по един признак.

- **почистване на данни (Data Cleaning)** е следващ момент от подготовката на данните. За целите на изследването много от колоните носят нерелевантна информация и ще бъдат премахнати. В резултат на това се формира нова таблица, която съдържа колоните job_title, company_name, city, country, job_description и inferred_skills, която получава наименование jobs_clean. Използва се методът pandas.DataFrame.drop() на библиотека panda.

- **преглед и почистване на липсващите стойности** (т.нар. нулеви стойности, NaN) в колоните на таблицата с данни е следващата манипулация. Това се постига с помощта на метода на pandas DataFrame.isnull(), който връща като нулеви данни със стойност True онези стойности в колоните, които са с липсващи данни, и респ. със стойност False онези стойности в колоните, при които няма липсващи данни.

Резултатите показват, че в три от колоните, съответно city, country и inferred_skills има липсващи стойности. Това е причина да се филтрира таблицата с данни, за да се пропуснат всички редове, съдържащи нулеви стойности. След тази манипулация броят на наблюденията, отразени във всеки от редовете в таблицата с данни jobs_clean, намалява от 195 на 142.

Приема се, че данните са коректно събрани, прочетени, почиствени и подредени, което позволява да се премине към следващия етап на изследването.

Втори етап. Проучвателен анализ на данни (EDA - Exploratory Data Analysis)

Коя е най-често срещаната професия на пазара на труда в резултат от търсенето по ключова дума „accountant“?

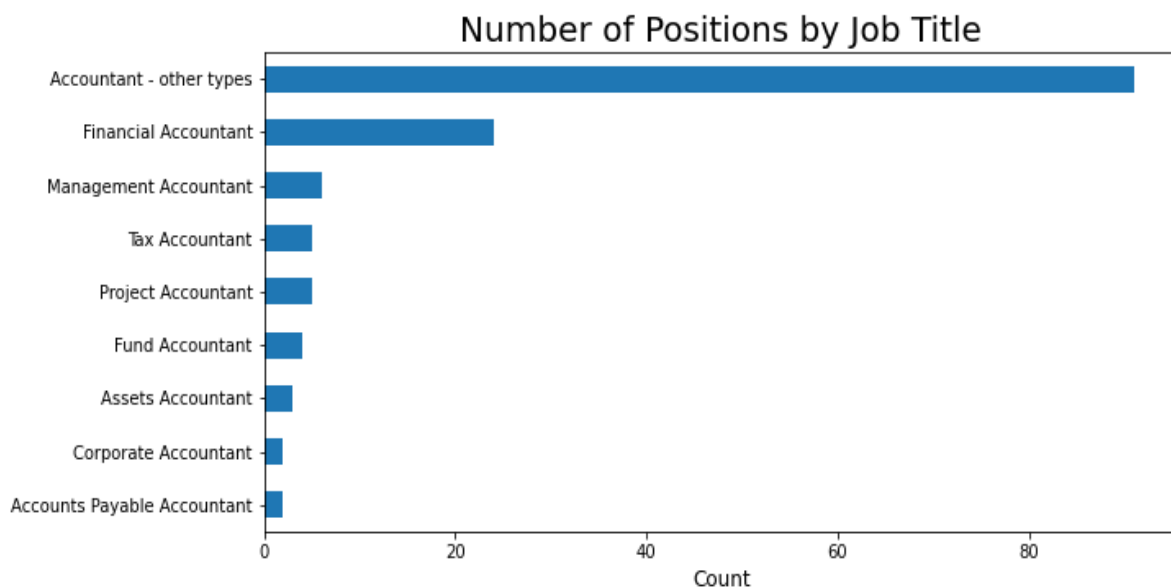
В търсене на най-често срещаната счетоводна професия се наблюдава информацията в колоната job_title от таблицата с данни jobs_clean. С помощта на командата pandas.DataFrame.Column.unique() се извикват в масив уникалните стойности на наименованията на търсените счетоводни професии. Редно е да се отбележи, че данните в тази и останалите колони

подлежат на нормализация за улесняване на тълкуването им. Видно е, че различните позиции от различните компании в различните градове са именувани по различен начин. Това заключение е в резултат на проучвателния анализ на данни и предложеното решение на този проблем е посредством групиране на позициите в няколко групи чрез програмен код.

По същество наименованията на всички позиции се прегрупираат въз основа на наблюденията и субективната преценка на изследователя в девет групи. Разпределението на броя на отделните позиции според тяхното наименование в общия им брой е, както следва:

- Счетоводител – различни профили (Accountant – other types) – 91 обяви (64,1%);
- Финансов счетоводител (Financial Accountant) – 24 обяви (16,9%);
- Управленски счетоводител (Management Accountant) – 6 обяви (4,2%);
- Счетоводител за данъци (Tax Accountant) и Счетоводител по проекти (Project Accountant) – по 5 обяви (3,5 %);
- Счетоводител Фондов мениджмънт (Fund Accountant) – 4 обяви (2,8 %);
- Счетоводител Корпоративна дейност (Corporate Accountant) и Счетоводител по задълженията (Accounts Payable Accountant) – по 2 обяви (1,4 %).

Последваща стъпка в изследването е групирането на получените резултати чрез команда `pandas.DataFrame.groupby` и визуализацията им. Разпределението на работните позиции според тяхното наименование се представя графично по следния начин:

Фигура 3. Разпределение на броя позиции по наименование
Източник: собствени изчисления.

От фигурата се вижда, че най-търсените обяви са за различни типове счетоводители. Това е съвсем логично, защото в тази категория са включени формулираните по различен начин наименования на счетоводните професии от работодателите. В този смисъл тя не носи полезна за настоящия анализ информация. Интерес представляват следващите три позиции – **финансов счетоводител, управленски счетоводител и счетоводител за данъци**. Това са най-търсените счетоводни професии на пазара на труда.

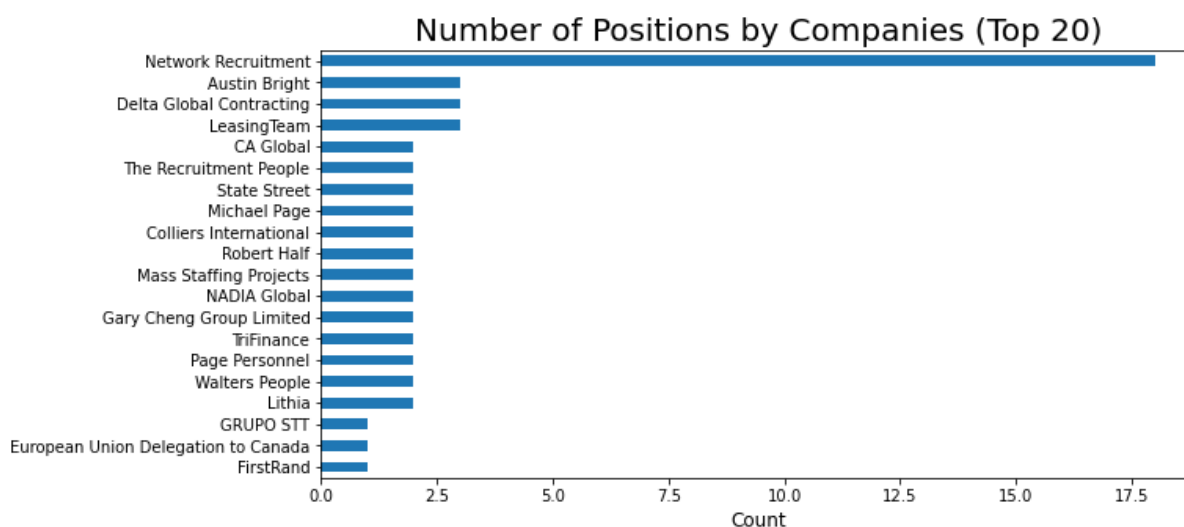
Кои компании наемат най-много счетоводители в момента?

В търсене на топрободателите, предлагащи работни места за счетоводители, се наблюдава информацията в колоната `company_name` от таблицата с данни `jobs_clean`. По подобен начин, както при изследването на наименованията на търсените счетоводни позиции, се извикват в масив уникалните стойности на работодателските компании с помощта на командата `pandas.DataFrame.Column.unique()`.

Броят на обявите за счетоводни позиции, предложени от първите двадесет работодателски организации, е, както следва:

- Network Recruitment – 18 обяви;
- Austin Bright, Delta Global Contracting и LeasingTeam – с по 3 обяви;
- CA Global, The Recruitment People, State Street, Michael Page, Colliers International, Robert Half, Mass Staffing Projects, NADIA Global, Gary Cheng Group Limited, TriFinance, Page Personnel, Walters People и Lithia – с по 2 обяви;
- Всички останали работодатели са публикували по 1 обява.

Разпределението на работните позиции сред двадесетте топрободатели се представя графично по следния начин:

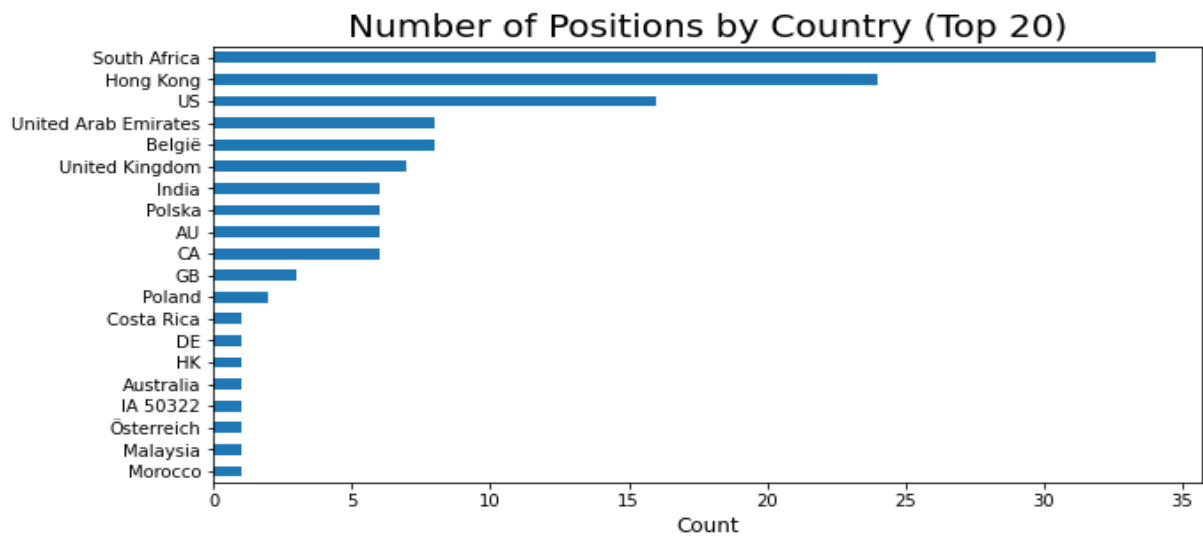
Фигура 4. Разпределение на броя позиции по работодатели

Източник: собствени изчисления.

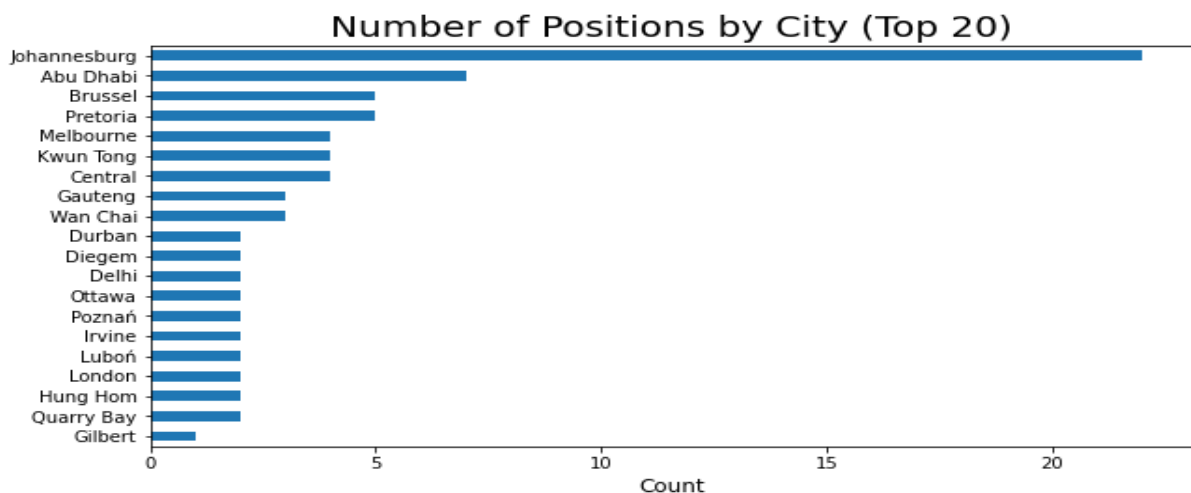
От фигурата се вижда, че най-активно се набират счетоводни специалисти от компанията **Network Recruitment** – специализирана в областта на подбор на кадри във финансовия и счетоводния сектор, следвана от 16 други компании с различен профил. Всички останали работодатели в наблюдението предлагат една-единствена оферта за работа.

В кои държави и градове работодателите имат най-остра нужда от професионалисти в областта на счетоводството?

Изпълнението на тази изследователска задача преминава през аналогични на по-горните етапи. Резултатите могат да се представят графично по следния начин:

Фигура 5. Разпределение на броя позиции по държави
Източник: собствени изчисления.

Фигура 6. Разпределение на броя позиции по градове
Източник: собствени изчисления.

Резултатите показват, че най-голяма нужда от счетоводни специалисти в момента на проучването на пазара на труда се наблюдава в **ЮАР, Хонконг и САЩ**, респ. в градовете **Йоханесбург, Абу Даби, Брюксел и Претория**.

Трети етап. Анализ на текстово съдържание (Text Analysis)

Кои са най-търсените умения у счетоводителите от страна на работодателите?

В изпълнение на поставената изследователска задача фокусът се насочва към информацията в колоните `job_description` и `inferred_skills`, където се предполага, че са отразени очакваните и най-търсените на пазара на счетоводен труд умения, знания и работни задачи за предварително прегрупираните в девет групи счетоводни професии.

Последователно се извършват следните дейности:

- **подготовка на текста (Text Preparation)** – тази операция с данните има за цел ориентиране на изследователя в съдържащата се информация и позволява насочването му към последващи действия. В конкретния случай се извършва групиране на описанието и необходимите умения за всяка от деветте групи счетоводни професии.

- **почистване на текст (Text Cleaning)** – изпълнява се с командата `Re.sub()` и постига отстраняване на предварително зададените символи с други в низ от информация и връщане на новия низ. Това е своеобразна нормализация на текст, която улеснява последващото опериране с него. Функцията преминава през двете наблюдавани колони в таблицата с данни и се генерират нови, почистени данни.

- **токенизация и лематизация (Tokenization and Lemmatization)** – токенизацията е свързана с разделянето на текст в набор от отделни думи, а лематизацията е групиране на различните форми на думите в една базова форма, като с това се запазва значението им в контекста. Това улеснява последващия анализ на съдържанието на текста.

- **определяне на излишните думи (Stop words)** – определянето на често срещаните и нямащи самостоятелно значение в текста думи е важен процес в текстовия анализ. Такива думи съществуват във всеки език на планетата, като в конкретния случай фокусът е към стоп-думите в английския език. За определянето им може да се използва готова библиотека или да се изготви речник. Прилага се вторият подход.

- **Визуализация на данните посредством облаци от думи (Word Clouds)** – техниката се използва за представяне на текстови данни, при което размерът на всяка дума показва нейната честота или значимост.

Резултатите за **най-характерното в описанието на работата и най-търсените, най-необходимите умения** за заемане на предлаганите счетоводни длъжности на пазара на труда са представени последователно

за финансовия счетоводител, управленския счетоводител и счетоводителя за данъци в следните облаци от думи:

Фигура 7. Облаци от думи относно описание и умения на финансов счетоводител

Източник: собствени изчисления.

Фигура 8. Облаци от думи относно описание и умения на управленски счетоводител

Източник: собствени изчисления.

Фигура 9. Облаци от думи относно описание и умения на счетоводител за данъци

Източник: собствени изчисления.

Колко средно в години е очакваният от работодателите професионален опит, който да притежават счетоводните специалисти при наемане на работа?

Друг акцент в анализа на обявите за работа е установяването на необходимия опит за реализиране на труда на пазара в областта на счетоводството в години. За целта се използва специфичен алгоритъм с помощта

на т. нар. регулярни изрази в Python. Резултатите показват, че **средно 3,9 години е продължителността на професионалния опит**, който следва да притежава кандидат за счетоводна работна позиция.

Друг акцент в процеса на изграждане на счетоводителя на бъдещето е **придобиването на професионален сертификат в областта на счетоводството**, който му осигурява сигурен растеж в кариерното му развитие. Проучването в Интернет (The Big 4 Accounting Firms, n.d.), (Finance skills for the real world, n.d.) позволява да разгледаме най-често срещаните сертификати за счетоводители: CPA (Certified Public Accountant), CMA (Certified Management Accountant), ACCA Qualification (Association of Chartered Certified Accountants), CFA (Chartered Financial Analyst), CIA (Certified Internal Auditor), Expert Comptable (Франция) (The Online Learning Partner for Audit, Accounting and Corporate Finance Organizations, n.d.), Wirtschaftsprüfer/in (Германия), ICAEW Chartered Accountant (Англия и Уелс).

Четвърти етап. Обобщение и изводи

В резултат на направеното проучване се достига до информация относно необходимите знания, умения и професионални компетенции, които да притежава счетоводителят според очакванията на пазара на труда. Съпоставянето им с предлаганото обучение по счетоводство в СА „Д. А. Ценов“ показва **висока степен на съответствие**, което означава, че висшето училище в голяма степен предоставя образователен продукт, който да удовлетворява нуждите на бизнеса.

В заключение най-търсеният, съвременният счетоводител, а оттук – и счетоводителят на бъдещето е **финансов счетоводител, управленски счетоводител или счетоводител за данъци**.

Той има най-големи шансове да се реализира в **ЮАР, Хонконг и САЩ**, респ. в градовете **Йоханесбург, Абу Даби, Брюксел и Претория**.

Необходимият му според изискванията на работодателите професионален стаж и опит е **средно 3,9 години**.

Той може да е **придобил своето образование в СА „Д. А. Ценов“** поради факта, че предлаганите образователни специалности и програми в областта на счетоводството удовлетворяват във висока степен очакванията за притежаване на професионални знания и умения.

Счетоводителят трябва да има **известен опит в областта на финансите и на счетоводството, в одита и финансовите услуги или да се занимава с корпоративно данъчно отчитане; да извършва текущи и периодични (месечни и годишни) счетоводни дейности; да демонстрира умения за цялостно извършване на вътрешен управленски анализ на стопанската дейност и изготвяне и предоставяне на отчети за ръководството. Очакванията към него са да притежава умения за изготвяне на финансови отчети, известни технологични умения за**

работа с бази данни и Microsoft и по-специално Excel, да е комуникативен, да работи в екип, изследователски насочен, с критично и интелигентно мислене при вземане на решения и подчертана сговорчивост.

Високите нива на кариерна реализация от страна на счетоводителя на бъдещето изискват и **притежаването на сертификат от професионална организация.**

Заключение

Резултатите от проведеното емпирично изследване позволяват да се формулират следните основни научни приноси и изводи:

1. В резултат на извършения анализ на стратегическия профил на специалност „Счетоводство и контрол“ при СА „Д. А. Ценов“ са открити конкурентните предимства на специалността. Същевременно са открити области с потенциал за подобрене и усъвършенстване на предлагания образователен продукт.

2. Въз основа на анализ на съдържанието на учебните програми на дисциплините в ОКС „магистър“ в областта на публичния сектор и банките са дадени препоръки за тяхното подобрене с цел по-добрата теоретична и практическа подготовка на обучаваните студенти. Осигуряването от катедра „Счетоводна отчетност“ магистърски програми в областта на счетоводството в публичния сектор и банките дават задълбочена подготовка с теоретико-методологичен и практикоприложен характер на обучаваните студенти, което е предпоставка за тяхната успешна реализация по специалността.

3. Констатирани са слабостите относно държавната намеса по отношение на регулирането на счетоводната професия и са направени предложения за преодоляване на пропуските в тази насока.

4. Разработен е примерен компетентностен модел на счетоводителя на бъдещето. Бъдещите счетоводители ще се нуждаят от оптимална комбинация от знания, умения и професионални компетенции, междуличностно поведение и качества, които да отговарят на тяхната роля и етап на кариера.

Използвани източници

Finance skills for the real world. (n.d.). Retrieved from CFI: <https://corporatefinanceinstitute.com/>

<https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/bachelor/spetsialnost-schetovodstvo-i-kontrol-vizitka>. (n.d.). *Специалност „Счетоводство и контрол“* -

- визитка*. Retrieved from Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - Свищов: <https://www.uni-svishtov.bg/bg/admission/bachelor/spetsialnost-schetovo-dstvo-i-kontrol-vizitka>
- The Association of Chartered Certified Accountants. (2016). *Professional accountants – the future: Drivers of change and future skills*. ACCA Global.
- The Big 4 Accounting Firms*. (n.d.). Retrieved from <https://big4accountingfirms.org/>
- The Online Learning Partner for Audit, Accounting and Corporate Finance Organizations*. (n.d.). Retrieved from Illumeo: <https://www.illumeo.com/>
- Vu, H. (2020). *Data Science Job Market EDA and Text Analysis*. Retrieved from <https://www.kaggle.com/>: <https://www.kaggle.com/ryanvu/data-science-job-market-eda-and-text-analysis/data>
- Баташки, Г., Андреев, И., Вечев, В., Димитров, Р., & Александров, В. (2016). *Бюджетно счетоводство*. Свищов: АИ „Ценов“.
- Ганчева, З. (2019). Прилагане на компетентностния подход в обучението по митнически контрол. *Диалог*, 14-47.
- Европейска комисия. (2018, юни 4). Retrieved from Официален вестник на Европейския съюз: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT /HTML/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT /HTML/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)
- Икономически университет - Варна. (2021, август 22). <https://www.ue-varna.bg/>. Retrieved from <https://www.ue-varna.bg/>.
- Комнева, К., Петкова, Е, Тодорова, К. и други. (2010). Всичко, което искаш да знаеш за избора на професия и започването на работа. Наръчник. MOST-BG. In MOST-BG, *Всичко, което искаш да знаеш за избора на професия и започването на работа. Наръчник. MOST-BG. Фондация за гражданско образование „МОСТ България“* (pp. с. 24, 33). София: Фондация за гражданско образование „МОСТ България“, София.
- Национална класификация на професиите и длъжностите*. (2011). София: ИК „Труд и право“.
- Стопанска академия „Д. А. Ценов“. (2021, август 21). <https://www.uni-svishtov.bg/>. Retrieved from <https://www.uni-svishtov.bg/>.
- Стратегическа рамка за развитие на образованието, о. и.-2. (2021, март 11). *МОН*. Retrieved from <https://www.mon.bg/bg/143>.
- Университет за национално и световно стопанство. (2021, август 22). <https://www.unwe.bg/>. Retrieved from <https://www.unwe.bg/>.
- Чиприянов, М. (2009). *Корпоративно планиране*. В. Търново: Абагар.

том 30, 2022 г.

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ
ПРИ СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИКОНОМИЧЕСКИ
И УПРАВЛЕНСКИ
ИЗМЕРЕНИЯ
НА ОБЩЕСТВЕНАТА
ТРАНСФОРМАЦИЯ

том 30, 2022 г.

Академично издателство „ЦЕНОВ“
Свищов - 2022 г.

АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ИКОНОМИЧЕСКИ И УПРАВЛЕНСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ

ТОМ 30
2022

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

Издава се със средства от целевата субсидия за научна дейност на СА „Д. А. Ценов”, съгласно Наредбата за условията и реда за оценката и планирането, разпределението и разходването на средствата от държавния бюджет за финансиране на присъщата на държавните висши училища научна или художествено творческа дейност.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Евелина Парашкевова-Великова	Главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любомир Иванов	Заместник-главен редактор Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р Елена Маркина	Финансов университет при Правителството на Руската федерация, <i>Москва, Русия</i>
Проф. д-р Николае Панеа	Университет в Крайова, <i>Крайова, Румъния</i>
Проф. д-р Теодора Димитрова	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Анисоара Дуика	Университет Валахия, <i>Търговище, Румъния</i>
Доц. д-р Венцислав Василев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Венцислав Вечев	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Здравко Любенов	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Доц. д-р Любка Илиева	Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Д-р Рейчъл Маритц	Университет в Претория, <i>Претория, Южна Африка</i>

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Радка Василева - стилев редактор на английски език
Антоанета Христова – технически секретар

© ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
© СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ”

ISSN 1312-3815

INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH
D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

SCIENTIFIC RESEARCH ALMANAC

ECONOMIC AND MANAGERIAL DIMENSIONS OF SOCIAL TRANSFORMATION

VOLUME 30
2022

TSENOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

This issue is funded by the state „Ordinance on the terms and procedure for the evaluation and planning, allocation and spending of the state budget funds in financing scientific or artistic activities, intrinsic to state higher schools” for the inherent to the „D. A. Tsenov“ Academy of Economics scientific activity.

EDITORIAL BOARD

Assoc. Prof. Evelina Parashkevova-Velikova, PhD	Editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubomir Ivanov, PhD	Deputy editor-in-chief D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Prof. Elena Valentinovna Markina, Ph.D.	Financial University Under The Government Of The Russian Federation, <i>Moscow, Russia</i>
Prof. Nicolae Panea, PhD	University of Craiova, <i>Craiova, Romania</i>
Prof. Teodora Dimitrova, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Anisoara Duica, PhD	Valahia University of Targoviste, <i>Targoviste, Romania</i>
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Ventsislav Vechev, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD	D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Dr Rachel Maritz	University of Pretoria, <i>Pretoria, South Africa</i>
Anka Taneva – stylistic editor	
Sen. Lect. Radka Vasileva - translator	
Antoaneta Hristova – technical secretary	

© INSTITUTE FOR SCIENTIFIC RESEARCH

© D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

ISSN 1312-3815

СЪДЪРЖАНИЕ

Раздел I

Пазари, управление и иновации в икономиката на знанието

- Борислав Борисов, Евелина Парашкевова, Михаил Чиприянов,
Христо Сирашки, Елица Лазарова, Надежда Веселинова,
Юлиян Господинов, Мариела Стоянова, Йордан Колев**
Административен капацитет за регионално планиране
в контекста на интегрираните териториални инвестиции 7
- Иван Марчевски, Ваня Григорова, Радослав Йорданов,
Криста Нейкова**
Профилиране на българските потребители
на туристически продукти..... 42
- Маргарита Шопова, Евгени Овчинников, Тихомир Върбанов**
Статистически измерения на цифровата икономика..... 75
- Пламен Йорданов, Румен Ерусалимов, Венцислав Василев,
Николай Нинов, Анелия Панева, Валентина Нинова,
Таня Илиева, Маргарита Николова, Йордан Йорданов,
Жанета Ангелова, Николай Илиев**
Обучението по застраховане и социално дело в СА „Д. А. Ценов“ –
Свищов – състояние, проблеми и перспективи..... 106
- Тодор Кръстевич**
Разкриване на закономерности при пазаруване
в среда на големи данни 138

Раздел II

Финансова стабилност, икономически политики, регулации и устойчиво развитие

- Марияна Божинова, Любка Илиева, Любомира Тодорова,
Павлин Павлов**
Състояние и възможности за развитие на българския туризъм
в условията на COVID-19..... 183

Силвия Костова, Красимир Кулчев, Дияна Иванова Аналитични модели при оценка на финансовата устойчивост на предприятията.....	214
---	-----

Раздел III

Глобализация, конкурентоспособност и сътрудничество за интелигентен растеж

Таня Горчева, Здравко Любенов, Ивайло Петров Международната производствена специализация и мястото на българската икономика – тенденции и перспективи.....	247
Галина Чиприянова, Венцислав Вечев, Галя Иванова-Кузманова, Радосвета Кръстева-Христова Изследване на актуалните тенденции пред счетоводната професия.....	279

CONTENTS

Section I

Markets, Management and Innovations in Knowledge Economy

- Borislav Borisov, Evelina Parashkevova, Mihail Chipriyanov, Hristo Sirashki, Elitsa Lazarova, Nadezhda Veselinova, Yuliyana Gospodinov, Mariela Stoyanova, Yordan Kolev**
Administrative Capacity for Regional Planning in the Context of Integrated Territorial Investments 7
- Ivan Marchevski, Vanya Grigorova, Radoslav Yordanov, Krista Neykova**
Benefit Segmentation of Bulgarian Tourist 42
- Margarita Shopova, Evgeni Ovchinnikov, Tihomir Varbanov**
Statistical Dimensions of the Digital Economy 75
- Plamen Yordanov, Rumen Erusalimov, Ventsislav Vasilev, Nikolay Ninov, Aneliya Paneva, Valentina Ninova, Tanya Ilieva, Margarita Nikolova, Yordan Yordanov, Zhaneta Angelova, Nikolay Iliev**
The Training in Insurance and Social Affairs in D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov – State, Problems and Prospects..... 106
- Todor Krastevich**
Uncovering Shopping Patterns in Big Data Environments..... 138

Section II

Financial Stability, Economic Policies, Regulations and Sustainable Development

- Mariyana Bozhinova, Lyubka Ilieva, Lyubomira Todorova, Pavlin Pavlov**
Current State and Opportunities for Development of Bulgarian Tourism in the Conditions of COVID-19 Pandemic 183

Silviya Kostova, Krasimir Kulchev, Diyana Ivanova Analytical Models Applicable in Assessing the Financial Sustainability of Enterprises.....	214
---	-----

Section III

Globalisation, Competitiveness and Cooperation for Intelligent Growth

Tanya Gorcheva, Zdravko Lyubenov, Ivaylo Petrov International Production Specialization and the Place of the Bulgarian Economy - Trends and Perspectives	247
Galina Chipriyanova, Ventsislav Vechev, Galya Ivanova-Kuzmanova, Radosveta Krasteva-Hristova Investigation of Current Trends of the Accounting Profession	279

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ”

АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

ТОМ 30

**ИКОНОМИЧЕСКИ И УПРАВЛЕНСКИ ИЗМЕРЕНИЯ
НА ОБЩЕСТВЕНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ**

Даден за печат на 09.02.2022 г., излязъл от печат на 24.03.2022 г.
Поръчка № 18798, тираж: 100 бр.

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов”
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А

ISSN 1312-3815

